

22. Фурсенко А.А. Президенты и политика США. 70-е годы / А.А. Фурсенко. – М. : Наука, 1989. – 295 с.
23. Цветков Г.Н. СССР и США: отношения, влияющие на судьбы мира / Г.Н. Цветков. – К. : Вища шк., 1988. – 272 с.
24. Ширяев Б.А. Внешняя политика США. Принципы, механизмы, методы : курс лекций / Б.А. Ширяев. – 2-е изд. – СПб., 2007. – 442 с.
25. Яковлев А.Н. От Трумена до Рейгана. Доктрины и реальности ядерного века / А.Н. Яковлев. – М. : Мол. гвардия, 1985. – 416 с.

In the article on the basis of creative use of different sources and sociohumanistic literature and analyzed the foreign policy «Nixon's doctrine», demonstrated the significance in implementation of strategic tasks the modern American diplomacy.

Key words: *foreign policy concept, «Nixon's doctrine», «syndrome of Vietnam», «guayamese doctrine», global strategy of the USA.*

Отримано: 23.04.2013

УДК 323.113(=162.1):342.53«19»

В. М. Яблонський

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ УНР Й ТРАДИЦІЇ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ У ХХ СТ.

В статті розглядається діяльність українських еміграційних інституцій Державного центру Української Народної Республіки – Ради республіки (1921 р.) і Української національної ради (1948-1992 рр.). Аналізується законотворча робота та позиції політичних груп та партій цього періоду.

Ключові слова: *Державний центр УНР, Рада республіки, Українська національна рада, українська еміграція.*

Парламентаризм в Наддніпрянській Україні у ХХ ст. бере свій початок із законодавчих інституцій періоду Української Народної Республіки¹ – Центральної ради (ЦР) (1917-1918 рр.) та Конгресу трудового народу (ТК) (1919 р.). Ці утворення були державними представницькими органами із високим ступенем легітимації, але вони так і не стали класичними парламентами. Умови революції та війни утворили нове явище – передпарламент. Така форма існування законодавчої влади була зумовлена неможливістю її формування на основі демократичних виборів на усій території держави із дотриманням необхідних процедур. Доказом цьому є незавершені, через початок російсько-української війни 1917-1918 рр., вибори до Всеукраїнських установчих зборів.

Перші періоди діяльності обох УНР сильно позначені лівими ідеями, у першу чергу більшовицького та лівоесерівського гатунку. Лідери УЦР «грішили» лівими поглядами щодо способу формування представницьких органів, власності на землю, створення регулярної української армії і т. ін. Однак міцнішою виявилася демократична

¹ Досвід діяльності Державної думи у Російській імперії можна брати до уваги лише із певними застереженнями, а Українська Держава Павла Скоропадського існувала без представницької гілки влади.

складова – вже за Конституцією від 29 квітня 1918 р. УНР ставала класичною парламентською республікою. Схожі тенденції спостерігаємо і в період Директорії. «Лівим» за принципами формування та за настроями значної частини делегатів був і Трудовий конгрес. Однак вже в «Універсалі Трудового Конгресу України» йшлося про те, що «в цілях закріплення демократичного ладу правительством Української Народньої Республіки, разом з комісіями (Конгресу – В.Я.) має підготувати закон для виборів Всенародного Парляменту Незалежної Соборної Української Республіки»[2]. До демократичних принципів державного устрою і діяльності інститутів влади, безумовна пріоритетність яких була задекларована 12 серпня 1919 р., уряд УНР йшов сім місяців в умовах постійних військових дій, перездів та кількарізкових змін урядових кабінетів. Важливу роль у цьому процесі зіграв Український національно-демократичний союз (УНДС), який розпочав свою роботу 19 липня 1919 р. у Кам'янці-Подільському з метою «утворення міцної самостійної Української держави» з законною владою підзвітного парламенту, обраного на основі загального виборчого права [13, с.67]. Демократичну естафету УНДС продовжила Всеукраїнська національна рада, яка упродовж 1920 р. виконувала роль опозиції до уряду і Директорії та брала активну участь у виробленні проекту конституції та законів «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» і «Про Державню Народну Раду».

Свій подальший розвиток український парламентаризм отримав на еміграції¹. Йдеться, насамперед, про Раду республіки (1921 р.) і Українську національну раду (УНРаду, 1948-1992 рр.). Це були різні за способом формування, представництвом, терміном діяльності еміграційні державні інституції, спільною для яких була мета – відновлення суверенної України та демократичні засади. Діяльність Ради республіки і Української національної ради будувалася за демократичними принципами, в їх роботі використовувався як український досвід новітньої доби, так і досвід демократичних країн, зокрема тих на чий території у різний час перебував Державний центр УНР.

Рада республіки була утворена згідно з законом УНР від 9 січня 1921 р. «як тимчасовий зверхній орган народної влади, що мав діяти «на час перебування Уряду УНР поза межами території Республіки» [12, с.20]. У результаті виборів до передпарламенту було обрано 67 депутатів, які репрезентували практично усі політичні сили і впливові професійні та громадські організації: «2 – українська Народна партія (унп), 5 – народні республіканці (нр), 5 – соціалісти самостійники (сс), 4 – селянські соціалісти (с-с), 5 – соціал-федералісти (радикальні демократи) (с-ф), 7 – соціал-демократи (с-д), 7 – соціал-революціонери (с-р), 1 – трудовики (т), 5 – хлібороби-демократи (х-д), 6 – жидівські партії (ж), поляки (п), 1 – німці (н), 4 – залізничники (з), 2 – поштовики (п), 4 – міс-

¹ Система Рад, запроваджена в УСРР за зірцем російської, навіть на початку функціонування була далека від демократичної, і за цими ознаками поступалася і Центральній Раді, і Трудовому Конгресу.

цеві самоврядування (м-с), 4 – українські кооперативи (у.к), 3 – культурно-освітні організації (к.о.) [12, с.20].

До компетенції Ради республіки, згідно регламенту, належали розгляд «а) Пропозицій Уряду; б) Внесень Комісії Р.Р.; в) Внесень депутатів Р.Р.; г) Запитань та інтерпеляцій; д) Петицій» [12, с.63]. Утворення цього органу влади дозволяло вирішувати не тільки заявлені питання. За ситуації зневіри та розчарування результатами вивольних змагань у 1919-1920 рр., яка панувала серед політиків, чиновників та військових на еміграції, Рада республіки виконувала ще й роль дискусійного майданчика, на якому критика керівництва УНР набувала більш конструктивних форм. Як стверджував І. Мазепа, «Рада Республіки в значній мірі посприяла оздоровленню українського еміграційного життя у Польщі та інших країнах Європи. Своїм існуванням вона допомогла Державному центру УНР врятуватись від передчасного занепаду» [4, с.446]. Крім того, передпарламент надавав більшій легітимності уряду та Голові Директорії¹.

Як свідчать документи, Рада республіки стала важливою складовою Державного центру. У межах своєї компетенції передпарламент намагався упорядкувати статус верховної влади – Директорії, брав під парламентський контроль формування та діяльність уряду, робив спроби унормувати польсько-українські стосунки, вирішував низку проблем пов'язаних із перебуванням українців на чужій території та багато іншого. Однак діяльність Ради республіки поступово втрачала ефективність, особливо влітку 1921 р., а разом з нею віддалялася від заявленої мети – консолідації українського громадянства та підготовки до повернення в Україну.

Очевидно, що така ситуація з еміграційним передпарламентом має своє пояснення. Першого, і найвідчутнішого удару по роботі Ради республіки завдав мирний польсько-радянський договір укладений у березні 1921 р. За його умовами припинялася можливість легальної діяльності українських еміграційних державних інституцій на території Польщі. Українці мали неофіційні запевнення польської сторони, що ці пункти договору не будуть застосовуватися буквально, однак сам факт підписання даного договору негативно впливав на загальну ситуацію в Раді республіки.

Наступна причина «згасання» діяльності Ради республіки досить банальна – відсутність коштів у державній скарбниці. Через безгрошів'я, у ДЦ йшли масові скорочення державного апарату, скорочувалися інші видатки. Витрати на Раду республіки лягали непосильним тягарем на бюджет УНР.

Поряд із згаданими причинами значний вплив на роботу передпарламенту мали і суб'єктивні чинники. Як вже зазначалося, Рада республіки практично з перших днів була досить критично налаштована щодо уряду та Голови Директорії. У такому ставленні сфокусувався негатив незавершеного діалогу між владою

¹ Як відомо, у цей час активізувалася діяльність опозиційних С. Петлюрі центрів впливу з табору УНР. Насамперед йдеться про екзильний уряд ЗУНР, экс-членів Директорії А. Макаренка, Ф. Швеця, О. Андрієвського та деяких впливових представників соціал-демократів, соціалістів-революціонерів та інших політичних партій.

та опозицією в УНР упродовж 1919-1920 рр. Голова Директорії, який до прийняття закону від 9 січня 1921 р. мав практично необмежену владу і потужний вплив позаінституційного характеру сприймав Раду республіки як суттєве обмеження своїх повноважень. С. Петлюра вимагав насамперед вирішення практичних завдань, які стояли перед передпарламентом: «Кабінет Міністрів не існує, між окремими групами точаться безкінечні суперечки, що до складу кабінету майбутнього уряду, а Міністерські апарати виявляють млявість в роботі вічікуючи кінця кризи, і терплять на своєму моральному стані. ...Засідання Ради Республіки в ту пору, коли кожна причина мусить бути використана, обертається в мітинг і навіть Президія Ради Республіки мусить податися до дімісії» [8, арк.62]. У той же час, Рада намагалася перебрати на себе усі властиві законодавчому владному органу повноваження.

Це протистояння підсилювалося браком сталих традицій парламентаризму в українському суспільстві та еміграційному співтоваристві і невисоким загальним рівнем політичної культури.

Політична криза в Державному центрі призвела до видання 3 серпня 1921 р. декрету голови Директорії про завершення першої легіслятиви (скликання) Ради республіки, а 4 серпня С. Петлюра пропонує І. Фещенко-Чопівському утворити новий уряд в порозумінні з передпарламентом. Однак після політичних консультацій голова Ради республіки відхиляє цю пропозицію, якою відразу ж скористався його заступник – П. Пилипчук, сформувавши 5 серпня, за подачею С. Петлюри, новий уряд [12, с.44].

Ці події остаточно дезорганізували еміграційний передпарламент, останнє 34 засідання якого відбулося 13 серпня для обговорення поточної ситуації. 15 серпня за відсутності кворуму (25 депутатів) була проведена нарада Ради республіки, на якій присутні висловили свою незгоду щодо політики голови Директорії, уряду та колег-депутатів, які вийшли із складу Ради республіки. Попри те, що в одній з резолюцій цієї наради було наголошено, що перша сесія Ради республіки не завершена – засідання еміграційного передпарламенту відновити не вдалося. Так закінчилася робота першого представницького органу в системі Державного центру УНР.

Проблема політичного згуртування екзильних політичних сил стояла на порядку денному весь час їх діяльності. Українська еміграція діяла розрізнено і з великими внутрішніми суперечками в 1921-1939 рр. Не зникли вони і пізніше, в повоєнний час. Винятком може бути лише період середини 1940-х – початку 1950-х рр. Він важливий насамперед тим, що навколо одного центру об'єдналися майже всі політичні сили в екзилі.

Прагнення до об'єднання зусиль української еміграції можна пояснити новою геополітичною ситуацією, яка склалася в Європі після другої світової війни та певним негативним досвідом взаємного побороювання, набутим у міжвоєнний період. У цьому діалозі все сильніше починає дунати голос політичних новотворів, які утворилися в Україні та еміграції після 1921 р. Перша практична спроба створення всеукраїнського еміграційного політичного цен-

тру була зроблена ще 1941 р. у Кракові на Конференції української еміграції. Однак за свідченням одного із активних українських діячів того часу, Дмитра Андрієвського, «вона не могла вдатися, бо була хибно продумана і хибно переведена» [10, арк.29]. Наступні дві зустрічі-консультації відбулися у 1944 та 1945 рр. На першій з них були присутні А. Лівницький, П. Скоропадський, А. Мельник і С. Бандера. У серпні 1945 р. розмова була продовжена між представниками Державного центру УНР, СГД та обох частин ОУН. Наступний раунд переговорів припадає на березень 1946 р. Коло учасників було розширене до дев'яти партій. Однак справа зайшла в глухий кут, головним чином, через непоступливість ОУН(б). Попри те, що на цих нарадах не ухвалювалися спільні документи, такі зустрічі позначили нову тенденцію в середовищі емігрантських сил – до зближення та порозуміння.

Як стверджує Степан Баран, один із активних творців еміграційної Української Національної Ради, ідея її створення виникла на нараді представників демократичних еміграційних партій, яка відбулася 19 квітня 1947 р. в Майнц-Кастелі [5]. Ініціатива скликання такої наради, за твердженням Джереаа, належала Президенту УНР Андрію Лівницькому. Нарада ухвалила створити Національну Раду, еміграційний передпарламент, куди б увійшли представники всіх українських еміграційних партій, які обстоювали ідею незалежності України. Тоді ж було створено комісію з підготовки скликання УНРади, на чолі з экс-прем'єр-міністром УНР Ісаком Мазепою.

До праці в комісії були запрошені практично всі діючі політичні партії. Спочатку у засіданнях підготовчої комісії не брали участь представники СГД, ОУН(р) Степана Бандери та ОУН Андрія Мельника. Не дивлячись на це, комісія менше ніж за півроку вготувала перший проект статуту УНРади: з жовтня 1947 р. було розпочато постійне обговорення проекту Статуту. Приблизно в цей час було також вирішено про повторне запрошення обох ОУН та гетьманців. Першими відгукнулися мельниківці і вже з 18 листопада 1947 р. брали повноцінну участь у роботі комісії. З березня наступного року до участі в комісії зголосилися й представники ОУН (р).

Позиція ОУН(р) відрізнялася від позицій інших політичних партій. ОУН(р) наполягала на визнанні Української Головної Визвольної Ради (УГВР) керівним центром визвольної боротьби на українських землях. Пропонуючи таку біцентричність і маючи визначальний вплив на УГВР, ОУН(р) претендувала, таким чином, на особливу роль в системі українських еміграційних владних органів. Попри те, що на ці умови не погоджувалися всі інші сили, які входили до комісії, ОУН (р) вирішила стати співзасновницею зреформованого Державного Центру. Схильність до такого компромісу, очевидно лежить у площині назріваючого на той час конфлікту між Закордонними частинами ОУН та Закордонним представництвом УГВР. Офіційна позиція ОУН (р) була викладена в спеціальному комунікаті. У ньому зазначалося, що «Організація Українських Націоналістів заявляє готовність

увійти до Української Національної Ради на еміграції, не зважаючи на те, що дотепер між ОУН і іншими політичними угрупованнями, які входять до Української Національної Ради, не дійшло до узгодження української визвольної політики. За правильність цієї визвольної політики і її реалізацію ОУН буде змагатися на форумі Української Національної Ради.

Організація Українських Націоналістів визнаватиме перетворений, оновлений і розбудований на широкій політичній і громадській базі відповідно до нинішніх вимог українського визволення, єдиний на еміграції Державний Центр Української народної Республіки зо всіма прерогативами, які повстають від такого визнання [7].

Більш складними були стосунки із СГД. Традиційно, упродовж тридцяти років, стосунки між гетьманським середовищем, яке згодом став репрезентувати союз-гетьманців-державників і республіканським табором – Державним Центром у вигнанні були більш ніж напруженими. Гетьманці, після поразки у 1918 р. від Директорії насторожено ставилися до ініціатив політичних суперників. Образно кажучи, перемир'я між колишніми військовими супротивниками так і не переросло у підписання мирного договору. У СГД небезпідставно побоювалися підсилення «групи Лівичького» (вони не визнавали еміграційного уряду) і не бажали вступати у гру за чужими правилами.

Комісія уповноважила С. Барана, як найстаршого за віком, зконтактуватися із лідером СГД Данилом Скоропадським для ознайомлення його із напрацюваннями комісії, майбутньою структурою УНРади та її завданнями. Крім того, С. Баран просив Д. Скоропадського уповноважити чільних представників СГД на переговори про вступ гетьманців до комісії. «Незабаром д-р С. Баран одержав від інж. Д. Скоропадського листа такого змісту, що він уважає за доцільне створення на еміграції одного політичного осередку, але передбачає труднощі в його здійсненні, не подаючи, в чому ж саме полягають ці труднощі та які від себе ставить він пропозиції. Одним словом, це була дипломатична відмова на відповідь» [6]. Повторне запрошення представників СГД до співпраці сталося у січні 1948 р., коли до гетьманців звернувся Голова підготовчої комісії І. Мазепа.

Представники СГД В. Гришко, Д. Рознатовський та А. Кмета були присутні на засіданні комісії 6 лютого 1948 р. Подальшу можливість своєї організації у роботі комісії вони обумовлювали кількома принциповими застереженнями. УНРада, на їхню думку, мала б постати не як еміграційний передпарламент, а як координаційний центр для узгодження діяльності політичних партій. Такий «Верховний орган» мав складатися із представників чотирьох різних ідеологічних напрямів. Очолювати УНРаду, на переконання гетьманців мав би колективний орган, а не одна особа. Неприйнятною для них була також і назва УНР. Застереження ці носили ультимативний характер і були відхилені усіма членами комісії. Після цього гетьманці не брали участі в роботі комісії.

Із включенням до роботи комісії представників ОУН і ОУН (р) до проекту статуту УНРади були внесені певні зміни. В остаточній редакції його було підписано повноважними представниками усіх політичних партій, які брали участь у роботі комісії 28 травня 1948 р. Свою остаточну назву – «Тимчасовий Закон про реорганізацію Державного Центру УНР в екзилі» (фактично конституції ДЦ УНР в екзилі – В.Я.) – цей документ отримав 10 червня того ж року після підписання його Президентом УНР А. Лівіцьким. Комісія І. Мазепи, підготувавши проект регламенту та проект відозви першої сесії УНРади 15 липня 1948 р. закінчила свою роботу.

Згідно з «Тимчасовим Законом...» «Органами Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі є: Президент УНР в екзилі і його заступник з титулом Віцепрезидента, Уряд¹, і Українська Національна Рада» [3, с.313]. УНРада формувалася за квотами чотирьох виборних політичних секторів. До соціалістичного сектору належали: Українська соціал-демократична робітничая партія (УСДРП), Українська партія соціалістів-революонерів (УПСР), Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), Українська революційно-демократична партія (УРДП). Центро-демократичний сектор репрезентували Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) та Український національно-демократичний союз (УНДС). Націоналістичний сектор: Організація українських націоналістів (ОУН) та Організація українських націоналістів (революонерів) (ОУН (р)). Четвертий сектор, монархічний мав би репрезентувати Союз гетьманців-державників (СГД). Перші три сектори нараховували по 12 мандатів, четвертий – 4. СГД впродовж всього існування УНРади так і не скористався своїм правом на входження до роботи еміграційного передпарламенту, залишаючись єдиним претендентом на ці вакантні місця. На першій сесії УНРади її голова Борис Іваницький аналізуючи консолідаційні процеси зауважив: «Не всі політичні організації увійшли до Національної Ради. Двері для інших відкриті і дальше поширення Національної Ради та скріплення її внутрішньої будови нашою солідарністю й повною довір'я співпрацею – і стає одним з наших спільних обов'язків» [9, арк.7].

Попри це СГД не виявляв ініціативи щодо офіційних переговорів з УНРадою та вступ до цієї інституції. Підтвердженням позиції СГД стала «Заява Союзу Гетьманців-Державників в справі консолідації українських політичних сил на еміграції» від 12 квітня 1949 р. У заяві наголошувалося на «непредставитивності УНР» і замість останньої висувався проект «Верховного Керівництва» в складі чотирьох осіб, з такими характеристиками концепцій: А. Лівіцький (республікансько-ліберально-соціалістично-марксистівська), С. Бандера (революційно-народницька), А. Мельник (провідницько-націоналістична) і Гетьманич Данило (Трудова Монархія). Крім «Верховного Керівництва, мали б діяти Національна Рада, створена « шляхом виборів або анкетним порядком», та Виконний Орган, як екзекутива НР» [9, арк.8].

¹ Уряд, з огляду на еміграційне становище, мав назву Виконний (Виконавчий) орган.

Свою позицію союз гетьманців-державників активно обстоював як у пресі так і на зустрічах з українською еміграційною громадою. Основними теренами боротьби за еміграційний «електорат» стали українські табори на території Західної Німеччини. Зокрема, активну пропагандистську діяльність розгорнули чільні представники СГД В. Євтимович та В. Гришко доводячи неправочинність і недоцільність існування ДЦ УНР в екзилі та пропагуючи гетьманський устрій у постбільшовицькій Україні [9, арк.5]. Намагаючись протидіяти цій пропаганді у таборах розгорнули свою діяльність і партії, які входили до УНРади. Осібну позицію посідала ОУН(р).

Характерним є спосіб комунікації між СГД та УНРадою. СГД уникав безпосереднього звернення до чільних представників Державного Центру. Так, згадана Заява від 12 квітня 1949 р. була передана до УНРади через В. Мудрого як Голову Центрального представництва української еміграції, а не як заступника Голови Виконного Органу УНРади.

Інше звернення до УНРади було неофіційно поширене під час її засідання 23-27 червня 1949 р., у ньому також ігнорувалося керівництвом УНРади [11, арк.51]. Документ за підписом В. Гришка та М. Овчинникова, які представляли Управу СГД у Німеччині та Австрії адресувався, оминаючи Президію, безпосередньо Сесії УНРади. Тут йшлося про те, що «Президія Національної Ради, як і Виконний Орган її до цього часу не зайняли становища до нашої Заяви, таке поступовання свідчить про небажання органів Національної Ради осягти завершення повної консолідації через включення до неї і СГД. Повідомляючи про це Пленум Української Національної Ради, Союз Гетьманців Державників, який щиро стремить до органічної і повної консолідації, підкреслює, що в разі, коли і Пленум Національної Ради не займе становища Заяви СГД, цим самим скріпиться думка, що і ціла Національна Рада не шукає шляхів до порозуміння, в наслідок чого витвориться ситуація, відповідальність за яку паде на Національну Раду» [11, арк.51].

Сесія УНРади, за поданням своєї адміністративно-політичної комісії 27 червня 1949 р. ухвалила постанову у справі участі СГД в УНРаді [9, арк.8]. Із її тексту видно, що УНРада не вважала згадані нами документи від 12 квітня та 25 червня 1949 р. офіційними зверненнями союзу гетьманців-державників щодо вступу до УНРади. Президія УНРади робила висновок, що «що СГД відкидає рацію правового пов'язання УНРади з законами і органами УНР, впливає, СГД сам собі унеможливає участь в УНРаді» [9, арк.8]. При цьому наголошувалося на готовності продовжити переговори на умовах УНРади.

В одній із аналітичних записок, підготовлених у Державному центрі, наголошувалося «що одною з головних причин, що відхиляє групу СГД від участі у державно-відповідальній акції разом з другими політичними групами, що творять нині Державний Центр УНРади, є пов'язання монархічної концепції СГД з родом бувшого гетьмана Павла Скоропадського». Далі йшлося, що «виразно видно нічим не умотивовані династичні концепції в данім випадку і в

історії гетьманської України, взагалі» [9, арк.7]. На підтвердження такої позиції в усіх офіційних документах УНРади не вживалося прийняте в СГД титулування її лідера – «Гетьманич», а натомість, Д. Скоропадського величали уживаним в республіканському середовищі зверненням «інженер».

Сторони не бажаючи поступитись своїми поглядами і намагаючись зберегти політичне обличчя, радше виконували певний ритуал, ніж намагалися домовитися. СГД, усіяко уникаючи визнання вже існуючого Державного Центру, поспішала зняти з себе відповідальність за зупинення об'єднавчих процесів в еміграційному середовищі. УНРада, володіючи політичною ініціативою, намагалася змусити гетьманців діяти за своїми правилами.

Погляди, які панували в УНРаді стосовно СГД, досить повно передав, згадуваний нами «мельниківець» Д. Андрієвський. Ось що він пише. «В справі УНР є моменти, які можуть і мусять бути продискутовані, особливо коли мова про вдосконалення самої установи і про її діяльність. Але її правно-моральні підвалини треба уважати пози дискусією. Факт неучасті в УНРаді СГД... дещо послаблює моральні позиції її і то без огляду на вагу і чисельність тої групи. Відсутність там групи консерватистів відбирає українському національному фронтові суцільність і повноту. В цім полягає шкода, вчинена гетьманцями національно-державній справі, але яку не тяжко направити.... Гетьманці уважають, що приступлення їх, монархістів, до цієї «республіканської» установи (УНРади – В.Я.) було би рівнозначне з їх політичною смертю. Тим часом відомо, що італійські чи французькі монархісти належать до республіканських парляментів їх країн і тим самим себе політично не убивають» [10, арк.29].

Філадельфійський часопис «Америка», який складно пов'язати із тим чи іншим політичним табором, у жовтні 1948 р. писав: «Як звісно, еміграційна група Союзу Гетьманців-Державників поки що не вступила в склад Української Національної Ради на скитальщині. Вина в тім – нашу думку – по обох боках: українських соціалістів ріжної масті та зв'язаних з ними націоналістів табору полковника Мельника, як і Гетьманців, що ставлять справу не політично а ідеологічно – цебто не як квестію практичної політики, а як питання принципів ідеології. На наш погляд вони могли і повинні були прилучитись до УНРади з відповідними застереженнями та могли, будучи в ній, переперти такі зміни, які вказані і які лиш скріпили б українську єдність і авторитет Ради» [1].

Однак справа тут не стільки в різних підходах до сторін концептуального бачення та принципів творення української державності: республіканській чи монархічній формі правління. Коріння такого неприйняття і, як наслідок, неготовності до компромісу та співпраці, очевидно, слід шукати у способі приходу до влади Гетьманату у квітні та Директорії у листопаді-грудні 1918 р. А те, що і монархічна і республіканська форми правління так і не відбулися в Україні в 10-20-х рр. минулого століття, поступившись місцем більшовицькій диктатурі, лише додавало аргументів сторонам у безкомпромісній полеміці та взаємних обвинуваченнях.

Не спромігшись домовитися, українська політична еміграція у 1947-1950 роках втратила реальний шанс на створення єдиного фронту національно-визвольної боротьби. Як ми бачимо, партійні інтереси різних політичних груп, досить часто брали гору над загальноукраїнськими. На нашу думку, було б неправильно покладати одноосібну відповідальність за припинення політичного діалогу на одну із протиборчих сторін. Однак, ми можемо констатувати що і СГД, і ОУН (р) і різною мірою політичні партії із середовища УНРади, не до кінця використали всі можливості у досягненні компромісу.

Разом з тим, ми не можемо не відзначити позитивних наслідків повоєнного міжпартійного діалогу. Відповідно до нових викликів того часу було здійснено реорганізацію Державного центру УНР, логічним завершенням якої стало утворення еміграційного передпарламенту – УНРади. Таким чином, було продовжено традицію українського парламентаризму ХХ ст. започатковану Центральною Радою. У своїй багаторічній діяльності УНРада спиралася також на досвід Конгресу Трудового Народу, Національної Ради ЗУНР, Союму Карпатської України, Ради Республіки, дорадчих представницьких органів – Українського національно-демократичного союзу, Всеукраїнської національної ради та інших інституцій.

УНРада у своєму розвитку пройшла досить складний шлях, який супроводжувався внутрішньополітичними кризами та змінами редакції «Тимчасового Закону...». Після другої сесії з Державного центру вийшла ОУН(р), в різний час не брали участі в роботі УНРади соціалісти, національно-демократичний союз, ОУН та інші структури. Однак, слід визнати, що до 1980-х рр., попри наявність проблем політичного, організаційного, репрезентативного та демографічного характеру ДЦ УНР перетворився на структуру, що продовжувала консолідувати більшість української еміграції.

Цьому сприяли і зміни «Тимчасового закону...» які відбувалися майже на кожній сесії у 1949, 1954, 1957, 1971, 1973, 1979 та 1989 рр. Суттєвих змін зазнало виборче законодавство. З 70-х рр. до УНРради стали обиратися не тільки представники політичних партій але й позапартійні делегати з різних країн світу від «громадського сектору». Це дозволило знизити роль консервативних партійних структур та збільшити представництво «еміграційного громадянства» у цьому представницькому органі надавши останньому «другого дихання».

Попри всю складність свого внутрішнього розвитку, УНРада надавала діяльності Державного Центру УНР більшої прозорості та прогнозованості, була основним каналом комунікації між еміграційним громадянством та екзильними урядовими інституціями. Останні, уособлюючи державницькі демократичні традиції, репрезентували у світі український анти тоталітарний, національно-визвольний рух окупованої України. При передачі повноважень 22 серпня 1992 р. Президентові України Л.Кравчуку экс-президент ДЦ УНР в екзилі М. Плав'юк наголошував: «як легітимний чинник і оборонець інтересів українського народу, ДЦ УНР в екзилі зберіг на довгі роки посольства і місії УНР в столицях прихильних до України

держав, на форумі Ліги Націй, а пізніше майже у всіх важливих країнах світу діяли Представництва ДЦ УНР, які проробили величезну дипломатичну, політичну й інформаційну працю» [3, с.201].

«Грамотою» з передачі повноважень «...врочисто проголошувалося всьому народові в Україні і в розсіянні суцюзом про складання повноважень і припинення діяльності Державного Центру Української Народньої Республіки в екзилі, які він виконував упродовж сімдесяти двох років, поза межами України» [3, с.203]. Передача повноважень і припинення діяльності еміграційного Державного центру засвідчили завершення його місії та правонаступність Української Народної Республіки і сучасної Української держави. Цей акт має виключне політичне, правове, історичне та світоглядне значення для розуміння генези української державності та формування сучасної національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Америка. – 1948, 22 жовт.
2. Вісник Української Народної Республіки. – 1919. – 7 лютого.
3. Державний Центр Української Народньої Республіки в екзилі : статті і матеріали. – Філадельфія ; Київ ; Вашингтон, 1993.
4. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921 рр. / І. Мазепа. – К. : Темпора, 2003.
5. Неділя. – 1949. – 7 серп.
6. Українська Національна Рада : документи, матеріали, статті, інформації. – Лондон, 1949.
7. Українська трибуна. – 1948. – 13 черв.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 1429, оп. 2, спр. 81.
9. ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, спр. 30.
10. ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, спр. 40.
11. ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, спр. 58.
12. Феценко-Чопівський І. 220 днів Ради Республіки. Спогади / І. Феценко-Чопівський. – Львів : Джерело, 2002.
13. Яблонський В. Від влади п'ятьох до диктатури одного. Історико-політичний аналіз Директорії УНР / В. Яблонський. – К. : Альтерпрес, 2001.

In this article the activities of Ukrainian institutions of Ukrainian People's Republic in exile – Council of Republic (Rada Respubliky; 1921) and Ukrainian National Council (Ukrainska Natsionalna Rada; 1948-1992) are being examined. The author analyzes legislative activities and positions of political groups and parties.

Key words: State Center of Ukrainian People's Republic, Council of Republic, Ukrainian National Council, Ukrainian emigration.

Отримано: 14.03.2013